

Отримано: 10 лютого 2022 р.

Прорецензовано: 21 лютого 2022 р.

Прийнято до друку: 24 лютого 2022 р.

e-mail: zavazhenko96@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2022-24(52)-4-10

Заваженко А. О. Інституції та їх вплив на економічний розвиток: пастка середнього доходу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, березень 2022. № 24(52). С. 4–10.

УДК:330.34

JEL-класифікація: B52, E02, O43

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-3345-1671>**Заваженко Андрій Олександрович,***асистент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ІНСТИТУЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: ПАСТКА СЕРЕДНЬОГО ДОХОДУ

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку інституційного та економічного розвитку постсоціалістичних країн. Охарактеризовано особливості пастки середнього доходу та інституційне підґрунтя її формування. Проаналізовано динаміку економічного розвитку 24 постсоціалістичних країн за період 2007-2020 років та виявлено взаємозалежність між рівнем інституційного розвитку та рівнем економічного розвитку аналізованих країн. Установлено, що сформовані в перехідний період інституційні дисфункції продовжують чинити негативний вплив на розвиток економічної систем, у тому числі на економіку України. Обґрунтовано практичні рекомендації щодо подальшого інституційного реформування національної економіки.

Ключові слова: інституції, інституційне середовище, інституційні зміни, пастка середнього доходу, економічний розвиток.

Andrii Zavazhenko,*assistant at the department of economic theory, macro- and microeconomics
of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

INSTITUTIONS AND THEIR IMPACT ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT: MIDDLE INCOME TRAP

The article is devoted to the study of the relationship between institutional and economic development of post-socialist countries. The author substantiates the relevance of the chosen topic for post-socialist countries, describes the essence and features of the middle income trap and explains the economic and institutional basis for its formation. The dynamics of economic development of 24 post-socialist countries for the period 2007-2020 is analysed based on World Bank data. Clustering by the method of k-means is made based on this analysis also. The interdependence between the level of institutional development and the level of economic development of the analysed countries was revealed by analysing the institutional indicators (international property rights index and corruption perception index) of post-socialist countries in 2020, which confirmed the main hypothesis of the study. The author describes the essence of the dysfunctional phenomenon of the institutional development paradox and its role in the institutional development of post-socialist countries in the context of overcoming the middle-income trap. It is established that the institutional dysfunctions formed in the transformation period continue to hurt the development of economic systems, including the economy of Ukraine. Based on the results, the author proposes practical recommendations for further implementation of the necessary institutional reforms aimed at avoiding the middle income trap economy of Ukraine. They include measures to further liberalize the economy, improve mechanisms to protect property rights, combat corruption and more.

Keywords: institutions, institutional environment, institutional changes, middle-income trap, economic development.

Постановка проблеми. Загально визнано, що інституційне середовище та його зміни є важливим чинником соціально-економічного розвитку країн світу. При цьому кожна господарська система характеризується власною траєкторією історичної еволюції, що, у свою чергу, визначає особливості перебігу процесів інституційних перетворень у національних економіках. Яскравим прикладом зазначених взаємозалежностей є реалізація трансформаційного переходу від командно-адміністративної системи до ринкової економіки, здійснена наприкінці ХХ ст. низкою країн Східної Європи та Азії. Практика постсоціалістичних перетворень цих країн підтвердила ключову роль сформованого інституційного середовища в контексті їх сучасного господарського розвитку та продемонструвала, що ця роль може бути як позитивною, такою, що сприяє прогресивним соціально-економічним змінам, так і негативною, за якої інституційні перетворення гальмують зазначені зміни.

У контексті проблеми, що аналізується, заслуговує на увагу концепція пастки середнього доходу, активна розробка якої розпочалася в другій половині ХХ ст., коли низка країн у різних регіонах земної кулі зіштовхнулася з сповільненням темпів економічного зростання. Варто зазначити, що підвищений інтерес до феномену пастки середнього доходу в цей період, ймовірно, був пов'язаний з тим, що лише небагатьом країнам вдалося її уникнути, а саме: із 101 країни з середніми в 1960 р. доходами до 2008 р. усього 13 країн перейшли до категорії з високими доходами, зокрема Греція, Ізраїль, Ірландія, Іспанія, Португалія, Республіка Корея, САР Гонконг (Китай), Сінгапур та інші [1]. Однак незважаючи на ґрунтовні дослідження зазначеної проблематики, до цього часу залишаються невизначеними та дискусійними багато аспектів впливу інституційних факторів на економічний розвиток, зокрема їхньої ролі в потраплянні економічних систем в пастку середнього доходу. Зазначений аспект наукової проблеми зумовлює необхідність більш детального дослідження останньої та підкреслює її актуальність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Структурна перебудова економічних систем у низці країн Східної Європи та Азії за останні 30 років викликає значний інтерес у представників економічної компаративістики (Н. Гражевська, Р. Нуреев, Дж. Россо, М. Россо та інші), економічної транзитології (А. Гриценко, І. Радіонова, А. Філіпенко та інші) і не тільки. При цьому увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників привертають проблеми сповільнення економічного розвитку постсоціалістичних економік та вплив на ці процеси інституційного середовища, сформованого у перехідний період. На думку Кр. Хартвела, дослідження інституційного змісту, особливостей реалізації і суперечностей економічних реформ у загальному контексті становлення, функціонування і розвитку ринків у перехідних економіках, має не лише теоретичне, але й вагомим науково-практичне значення [2].

У зв'язку з цим зауважимо, що питання ідентифікації взаємозв'язку між інституційним та економічним розвитком є актуальною складовою сучасного мейнстріму економічної думки. У цьому контексті заслуговують на увагу наукові розробки представника сучасної інституційної теорії Т. Еггертссона, присвячені проблемам існування недосконалих інституцій в межах інституційного середовища окремих країн, що провокує їх економічне відставання. На основі ґрунтового аналізу передумов і чинників формування, тривалого збереження та відтворення інституційних дисфункцій, що спирається на емпіричні дослідження інституційних змін багатьох країн світу, учений обґрунтував можливості та межі їхнього інституційного реформування [3]. У зв'язку з цим дослідники окреслених проблем усе більшу увагу приділяють виявленню інституційних дисфункцій, у статті «Інституційні дисфункції як фактор конвергентно-дивергентного інституційного розвитку постсоціалістичних країн» 2021 року автори проаналізували особливості інституційного розвитку та інституційних аномалій, які характерні для постсоціалістичних країн, та дійшли висновку, що відбувається поступове розходження їх траєкторій розвитку. [4].

Мета дослідження: ідентифікація ролі інституційних факторів динаміки економічного розвитку постсоціалістичних країн протягом останнього десятиліття задля виявлення інституційних дисфункцій, що призводять до появи пастки середнього доходу та розробка на цій основі практичних рекомендації щодо подальшого напрямку реалізації інституційних перетворень.

Виклад основного матеріалу. Як вже було зазначено, інституції відіграють ключову роль у розвитку економічних систем. На думку сучасних дослідників, у сучасному глобальному світі країни конкурують саме в розрізі створення ефективних інституційних структур та стратегій, що сприяють їхньому сталому соціально-економічному розвитку.

Однак процес пошуку та запровадження таких інституційних структур і стратегій через реалізацію інституційних змін за замовчуванням не здатен сформувати необхідне сприятливе підґрунтя для подальшого економічного розвитку [5, 4]. Ідеться про те, що під час здійснення будь-яких інституційних трансформацій разом з новими ефективними нормами можуть формуватися й неефективні інституції, спроможні чинити негативний вплив на існуючі соціально-економічні відносини. Прихильники дослідної програми нового інституціоналізму охарактеризували подібні явища як «інституційні аномалії», «інституційні дефекти» або ж «інституційні дисфункції». Останні трактуються переважно як порушення ефективного функціонування будь-якої інституції або ж системи інституцій переважно якісного характеру [6, 3]. Поступове збільшення кількості інституційних дисфункцій провокує появу негативних явищ в межах інституційного середовища, що в майбутньому може спровокувати інституційну кризу, яка є нічим іншим, як ситуацією максимального рівня занепаду або загострення інституційних суперечностей.

У цьому випадку уможливорюється виникнення так званої пастки середнього доходу (middle income trap) – специфічного явища, за якого темпи економічного зростання після досягнення певного рівня різко сповільнюються. Зазначена пастка нерідко протиставляється відомій пастці бідності (poverty trap), однак остання є характерною переважно для нерозвинутих економік. У доповіді Світового банку опис цього явища сформульовано наступним чином: «уникнувши пастки бідності за ВВП на одну особу в 1000 дол.

США, багато країн з ринками, що розвиваються, прагнуть досягнення «стадії зльоту», на якій ВВП на одну особу становить 3000 дол., але, наблизившись до цієї позначки, вони впадають у тривалу економічну стагнацію, відтак поділ на багатих і бідних набуває більш глибокого характеру, бурхливо поширюється корупція серед населення, і країни потрапляють у «пастку», подолання якої можливе тільки після проходження відмітки в 15 тис. дол.» [7].

Зазначений концептуальний підхід взяли на озброєння дослідники сутності та меж пастки середнього доходу. На думку цих науковців, за умов, коли в країні протягом більш ніж десяти років не фіксується поступове зростання доходів громадян, які знаходяться в окреслених межах, можна зробити висновок, що така країна опинилася в пастці середнього доходу [8]. При цьому аналіз країн, які вважаються економічно розвинутими, з показником ВВП на одну особу, який перевищує 15000 дол. США, доводить, що для більшості з них характерний високий рівень інституційного розвитку або ж наявність природної ресурсної бази.

Статистичні дані Світового банку засвідчують, що низка країн, передусім постсоціалістичних, зростає економічно до кінця перших десятих років ХХІ ст., однак в другому десятилітті вони не змогли використати свій попередньо накопичений трансформаційний потенціал. Відтак головна гіпотеза пропонованого дослідження полягає в тому, що ці країни потрапили в пастку середнього доходу. Для її доведення або спростування було проведено кластерний аналіз економічного розвитку 24 постсоціалістичних країн за динамікою показника валового внутрішнього продукту на одну особу (у базових цінах 2015 р.) згідно даних Світового банку за період 2007-2020 рр. Результати проведеного кластерування методом к-середніх та описова характеристика показників кластерів наведені в табл. 1 та табл. 2.

Таблиця 1

Результати кластерного аналізу економічного розвитку постсоціалістичних країн за період від 2007 до 2020 року

1 кластер	2 кластер
Хорватія	Албанія
Чехія	Вірменія
Угорщина	Азербайджан
Казахстан	Білорусь
Латвія	Боснія та Герцеговина
Литва	Болгарія
Польща	Грузія
Російська Федерація	Північна Македонія
Словаччина	Молдова
Словенія	Чорногорія
	Румунія
	Сербія
	Україна

Джерело: розроблено автором на основі [9]

Таблиця 2

Аналіз описових показників кластерів

	Середнє значення	Ст. відхилення	Середнє значення	Ст. відхилення
2007	13004,69	3774,068	4269,312	1497,159
2008	13342,77	3898,605	4583,082	1673,535
2009	12414,69	3503,119	4442,116	1646,442
2010	12699,56	3501,788	4558,849	1587,355
2011	13139,09	3365,442	4701,850	1597,574
2012	13274,02	3118,396	4758,939	1594,970
2013	13456,60	2957,324	4902,914	1634,238
2014	13777,89	3062,414	5014,156	1681,054

Продовження таблиці 2

2015	14198,84	3246,726	5099,002	1770,496
2016	14556,07	3394,656	5225,080	1858,039
2017	15166,61	3608,462	5439,563	1995,180
2018	15779,54	3744,428	5668,410	2093,858
2019	16289,27	3811,316	5896,697	2187,573
2020	15603,23	3603,635	5613,869	2099,320
Кластер	1		2	

Джерело: розроблено автором на основі [9]

Проведений аналіз дозволив виокремити два кластери постсоціалістичних країн з урахуванням їхнього економічного розвитку, а саме: 1 кластер – це країни, для яких показник ВВП на одну особу знаходиться в межах від 12 до 18 тис. дол. (10 країн з 24) та 2 кластер – країни, для яких ці межі знаходяться на рівні 3-9 тис дол. (14 країн з 24). На основі отриманих даних можна зробити висновок, що для постсоціалістичних країн проблема пастки середнього доходу є загалом актуальною, окрім низки країн (Естонія, Литва, Словенія, Словаччина та Чехія), оскільки практично всі країни, потрапляють у зазначені Світовим банком межі пастки і протягом аналізованого періоду суттєво не зростали.

У контексті проблеми, що аналізується, заслуговують на увагу передумови виникнення пастки середнього доходу. Зазвичай дослідники пов'язують їх з економічними факторами, зокрема зі збільшенням обсягів витрат праці, а саме: за умов, коли ціна праці в країні стає вищою, ніж в бідних країнах, а передові технології, які б могли забезпечити подальше зростання продуктивності праці, виявляються недоступними для використання, аби повністю компенсувати цю різницю. Це особливо характерно для економічно нерозвинутих країн, які не мають доступу до інноваційних технологій, які б могли компенсувати втрату ціни праці збільшенням її продуктивності. Також можливою причиною потрапляння економічних систем в цю пастку прийнято вважати вичерпання природного потенціалу економіки, що стосується передусім країн зі значними запасами природних ресурсів, для яких темпи економічного розвитку знаходяться у прямій залежності від показника цін на ці ресурси, що може зумовлювати появу негативних наслідків при досягненні так званої «ціни стелі» або ж зменшення їхньої ціни. Зауважимо, що зазначений аспект залежності від ціни на природні ресурси може як допомогти країні швидко пройти межі пастки, так і повернути економіку до неї, коли ціна на відповідні ресурси зменшиться. При цьому важливо підкреслити, що на думку багатьох дослідників, за своєю природою виникнення пастки середнього доходу має не тільки суто економічні причини, а й інституційне походження, нерозривно пов'язане з інституційними особливостями організації економічних відносин між суб'єктами господарювання певної країни [10, 39].

Підтвердженням зазначеного може бути виявлення взаємозв'язку між рівнем інституційного розвитку та рівнем економічного розвитку аналізованих постсоціалістичних країн. У зв'язку з цим зауважимо, що в наукових колах вже неодноразово наголошувалося на тому, що інституції, як то формальні чи неформальні, відіграють визначальну роль в економічному зростанні економічних систем і ця роль може бути як позитивною, так і негативною. Наприклад, емпірично підтверджено, що наявність адекватного верховенства права, диверсифікації прав власності, ефективного законодавства та уряду, а також більша прозорість діяльності та підзвітність економічних суб'єктів можуть слугувати ендогенними запобіжниками уповільненню економічного зростання і подовжувати тенденцію цього показника до зростання [11, 13].

Важливо також наголосити на тому, що, на думку західних науковців, уникнення пастки середнього доходу для багатьох національних економік утруднюється через доволі поширену державну політику, пов'язану із повсякчасним заохоченням державного втручання, що носить виключно «інституційний характер» [12]. При цьому варто зазначити, що зростання сектора державного управління, як правило, зумовлює уповільнення економічного зростання і нерідко призводить до витіснення приватних інвестицій в економіку з боку як резидентів, так і нерезидентів, ослаблення духу підприємництва, який на початку вважався джерелом такого зростання.

Також необхідно зазначити, що зазвичай багато країн і регіонів, які відстають в економічному розвитку, і/або ризикують опинитися в описаній пастці економічного зростання, мають переважно менш розвинуті інституційні конструкції, ніж в їхніх більш розвинених сусідів, при цьому деякі з них приділяють значну увагу покращенню «поганих» інституцій, які гальмують економічне зростання. Ці проблеми поглиблюються і тоді, коли формальні та неформальні інституційні структури є відносно сильними, оскільки такі країни та регіони можуть бути інституційно обмежені через відсутність так званої «загальної здатно-

сті до інституційних змін», що є зазвичай ендегенним чинником і призводить до появи такого явища, як інституційна замкнутість, суттєве сповільненнє інновацій та структурних перетворень економіки.

Додатково проаналізовано відкриті дані 24 постсоціалістичних країн за 2020 р. з метою ідентифікації існуючих взаємозалежностей між інституційними чинниками та рівнем розвитку економіки (можливості потрапляння в пастку середнього доходу) постсоціалістичних країн було застосовано кореляційний аналіз. На рис. 1 проілюстровано залежність між значенням індексу прав власності та індексу сприйняття корупції та величиною валового внутрішнього продукту на одну особу в розрізі аналізованих постсоціалістичних країн за статистичними даними 2020 р. Світового банку [9].

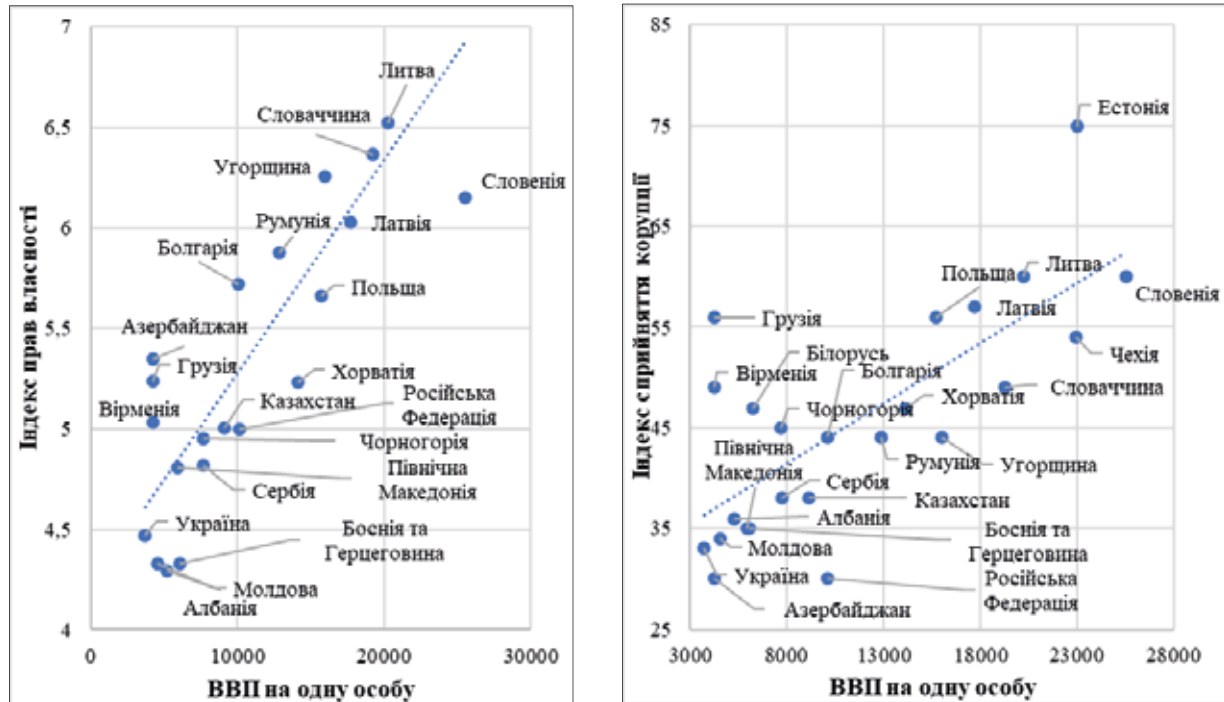

Рис 1. Взаємозв'язок індексу прав власності, індексу сприйняття корупції та показника ВВП на одну особу для 24 постсоціалістичних країн, 2020 р.

Джерело: розроблено автором на основі [9],[13] та [14]

Рис. 1 засвідчує виявлену чітку лінійну тенденцію до зростання індексу прав власності, індексу сприйняття корупції і рівня ВВП на одну особу для аналізованих постсоціалістичних країн, тобто існує прямий взаємозв'язок між покращанням інституційного середовища внаслідок забезпечення захисту прав власності (фізичної та інтелектуальної) та рівнем розвитку економіки, а також між ступенем корумпованості економіки та економічним розвитком.

У контексті аналізу інституційних факторів, що впливають на появу та тривалий процес подолання пастки середнього доходу (що нерідко взагалі стає практично неможливим), варто звернути увагу на специфіку економічного розвитку постсоціалістичних країн, які в процесі ринкових трансформацій після проходження трансформаційної кризи і вичерпання існуючих трансформаційних переваг, форсували такий розвиток на початку нового тисячоліття. Зазначені країни зіштовхнулися в другій половині 2000-х років з проблемою пастки середнього доходу. На наш погляд, зазначена пастка могла б бути безперешкодно подолана за рахунок підвищення інноваційності економіки, як це було свого часу успішно реалізовано в економічно розвинутих країнах, таких як Південна Корея, Японія та інші країни Східної Європи колишнього соціалістичного табору (Естонія, Литва, Словаччина, Словенія та Чехія). Однак, як показує практика, зазначені інноваційні перетворення в постсоціалістичних країнах нерідко зустрічають спротив наявної локальної політичної еліти. Йдеться про виникнення специфічного інституційного парадоксу подолання пастки середнього доходу (рис. 2.).

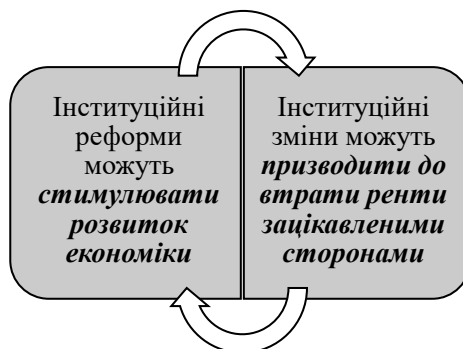

Рис 2. Інституційний парадокс подолання пастки середнього доходу

Джерело: розроблено автором на основі [12]

Зазначений циклічний парадокс, пов'язаний насамперед з тим, що в ході трансформаційних зрушень (в т.ч. під час реалізації інституційних реформ) відбувається інституційна перебудова, в якій можуть бути не зацікавлені наявні вигодонабувачі змінної системи, оскільки існує потенційна загроза втрати набутих ними матеріальних і репуційних благ. Відтак них пріоритетним завданням цих економічних суб'єктів є намагання будь-яким чином подовжити існуючий статус-кво, який забезпечує отримання ними стабільного рентного доходу в довготривалій перспективі в т.ч. за рахунок відмови від модернізації економіки та погіршення рівня економічного добробуту населення.

Результатом цього є утворення так званого «інституційного парадоксу розвитку», що також розглядається в контексті аналізу інституційних дисфункцій еволюції економічних систем, оскільки базується на формальних/неформальних інституційних дисбалансах, коли наявне усвідомлене прагнення, можливість і готовність суспільства до реалізації змін, зіштовхуються з фактором пасивності, інертності та сталості в контексті існуючої державної політики, яка не сприяє реалізації цих прагнень. У результаті цього багато країн в різних регіонах світу, зокрема постсоціалістичні економіки, до цього часу так і не змогли подолати пастку середнього доходу і перейти до групи країн з розвинутою економікою.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження підтвердило гіпотезу щодо потрапляння постсоціалістичних країн у пастку середнього доходу внаслідок існування тісного взаємозв'язку між інституційним та економічним розвитком зазначених країн. Ідеться також про явище інституційного парадоксу розвитку, характерне для країн колишнього соціалістичного табору, що поглиблює інституційні суперечності їхніх ринкових трансформацій. При цьому збереження або «консервація» сформованих інституційних параметрів економічної системи на одному рівні без реалізації змін в бік лібералізації та підвищення прозорості економічних відносин протягом тривалого проміжку часу може призвести до зворотного негативного ефекту, а саме: погіршення економічної ситуації через зменшення темпів розвитку економіки, збільшення дисбалансів розподілу доходів у суспільстві, погіршенню інвестиційного клімату та загального рівня добробуту населення тощо.

За цих обставин варто наголосити на практичних заходах, які можуть бути реалізовані в контексті подальшого інституційного реформування економіки України з метою мінімізації негативних наслідків та уникнення нею пастки середнього доходу. Насамперед ідеться про модернізацію вітчизняного інституційного середовища, зменшення негативного впливу інституційних дисфункцій за рахунок створення формальних механізмів-запобіжників, які б могли протидіяти спробам протидії лібералізації економіки, впровадження інновацій в галузі захисту прав власності (як фізичної, так й інтелектуальної), повноцінна реалізація судової реформи з метою створення адекватної системи верховенства права, модернізація механізмів забезпечення прозорості та підзвітності економічних суб'єктів, продовження впровадження антикорупційних реформ тощо.

Література:

1. World Bank; Development Research Center of the State Council, the People's Republic of China (2013). *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society*. Washington, DC: World Bank. doi: <https://dx.doi.org/10.1596/978-0-8213-9545-5>

World Bank; Development Research Center of the State Council, the People's Republic of China (2013). *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society*. Washington, DC: World Bank. doi: <https://dx.doi.org/10.1596/978-0-8213-9545-5> [in English]

2. Hartwell Ch.A. (2015). Institutional Reform: Irresistible Forces and Immovable Objects in J. Hölscher & H. Tomann (eds) *Palgrave Dictionary of Emerging Markets and Transition Economics*. Palgrave Macmillan UK, 153-169. doi:https://doi.org/10.1007/978-1-137-37138-6_9

Hartwell Ch.A. (2015). Institutional Reform: Irresistible Forces and Immovable Objects in J. Hölscher & H. Tomann (eds) *Palgrave Dictionary of Emerging Markets and Transition Economics*. Palgrave Macmillan UK, 153-169. doi:https://doi.org/10.1007/978-1-137-37138-6_9 [in English]

3. Eggertsson, T. (2005). *Imperfect institutions: possibilities and limits of reform*, Michigan (U.S.), The University of Michigan Press, 274. doi: <https://doi.org/10.3998/mpub.91126>

Eggertsson, T. (2005). *Imperfect institutions: possibilities and limits of reform*, Michigan (U.S.), The University of Michigan Press, 274. doi: <https://doi.org/10.3998/mpub.91126> [in English]

4. Grazhevskaya N., Gaidai T., Mostepaniuk A., Zavazhenko A. (2021). Institutional dysfunctions as a factor of convergent-divergent institutional development of post-socialist countries. *Access to science, business, innovation in digital economy*, ACCESS Press, 2(3): 290-308. doi: [https://doi.org/10.46656/access.2021.2.3\(7\)](https://doi.org/10.46656/access.2021.2.3(7))

Grazhevskaya N., Gaidai T., Mostepaniuk A., Zavazhenko A. (2021). Institutional dysfunctions as a factor of convergent-divergent institutional development of post-socialist countries. *Access to science, business, innovation in digital economy*, ACCESS Press, 2(3), Pp. 290-308. doi: [https://doi.org/10.46656/access.2021.2.3\(7\)](https://doi.org/10.46656/access.2021.2.3(7)) [in English]

5. Гражевська Н.І., Заваженко А.О. (2019). Інституційні пастки ринкового реформування економіки України. *Науковий вісник Чернівецького університету*, 820, 3–10. doi: <https://doi.org/10.31861/ecovis/2019-820-1>

Grazhevskaya N.I., Zavazhenko A.O. (2019). Instytutsiyni pastky rynkovoho reformuvannya ekonomiky Ukrainy [Institutional traps of Ukraine's economy market-oriented reforming]. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu* [Scientific Bulletin of Chernivtsi University], 820, 3–10. doi: <https://doi.org/10.31861/ecovis/2019-820-1> [in Ukrainian]

6. Börzel T.A. (2015). Dysfunctional Institutions, Social Trust, and Governance in Areas of Limited Statehood. *SFB-Governance Working Paper Series*. Berlin: Collaborative Research Center (SFB) 700, 67, 27. doi: <https://doi.org/10.1111/rego.12100>

Börzel T.A. (2015). Dysfunctional Institutions, Social Trust, and Governance in Areas of Limited Statehood. *SFB-Governance Working Paper Series*. Berlin: Collaborative Research Center (SFB) 700, 67, 27. doi: <https://doi.org/10.1111/rego.12100> [in English]

7. Gill I., Kharas H. (2007). *An East Asian Renaissance : Ideas for Economic Growth*. Washington, DC: World Bank. doi: <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-6747-6>

Gill I., Kharas H. (2007). *An East Asian Renaissance : Ideas for Economic Growth*. Washington, DC: World Bank. doi: <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-6747-6> [in English]

8. Felipe J. (2012). Tracking the Middle-Income Trap: What is It, Who is in It, and Why?: Part 1. *Asian Development Bank Economics Working Paper Series* 306, 45. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2069645>

Felipe J. (2012). Tracking the Middle-Income Trap: What is It, Who is in It, and Why?: Part 1. *Asian Development Bank Economics Working Paper Series* 306, 45. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2069645> [in English]

9. The World Bank. <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD>> (2022, лютого, 08)

The World Bank. <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD>> (2022, February, 08) [in English]

10. Orekhovsky, P.A. (2020) Middle income trap: institutional and cognitive foundations. *Journal of Institutional Studies*. 12(2), 38-49. doi: <https://doi.org/10.17835/2076-6297.2020.12.2.038-049>

Orekhovsky, P.A. (2020) Middle income trap: institutional and cognitive foundations. *Journal of Institutional Studies*. 12(2), 38-49. doi: <https://doi.org/10.17835/2076-6297.2020.12.2.038-049> [in English]

11. Aiyar S., Duval R., Puy D., Wu Y., Zhang L. (2013). Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap. *IMF Working Papers*, 63. <https://doi.org/10.5089/9781484330647.001>

Aiyar S., Duval R., Puy D., Wu Y., Zhang L. (2013). Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap. *IMF Working Papers*, 63. <https://doi.org/10.5089/9781484330647.001> [in English]

12. Doner, R.F., Schneider, B.R. (2016). The Middle-Income Trap: More Politics than Economics. *World Politics*, 68(4), 608–644. <https://doi.org/10.1017/S0043887116000095>

Doner, R.F., Schneider, B.R. (2016). The Middle-Income Trap: More Politics than Economics. *World Politics*, 68(4), 608–644. <https://doi.org/10.1017/S0043887116000095> [in English]

13. International Property Rights Index. <<https://internationalpropertyrightsindex.org/countries>> (2022, лютого, 08)

International Property Rights Index. <<https://internationalpropertyrightsindex.org/countries>> (2022, February, 08) [in English]

14. Corruption Perceptions Index. <<https://www.transparency.org/en/cpi#>> (2022, лютого, 08)

Corruption Perceptions Index. <<https://www.transparency.org/en/cpi#>> (2022, February, 08) [in English]